

«Només sóc un que passava per allà com ara passo per aquí. Sóc, ni més ni menys, un espectador atent»

ENTREVISTA. **Francesc Castells Altirriba** És director teatral, actor i dramaturg, ha estat el director del grup de teatre Gog, d'Esparreguera. Llicenciat en Art Dramàtic i Màster d'Edicions, ha treballat a les Publicacions de l'Abadia de Montserrat i ha estat redactor de la revista "Serra d'Or". Vinculat durant 34 anys a l'Institut del Teatre, on impulsa el gabinet de Publicacions, n'ha estat professor, principalment en el Centre del Vallès, a Terrassa. Des del 2003, És manresà d'adopció³.

-Quan i com et vas interessar pel teatre?

-Sé que vaig pujar dalt d'un escenari de ben petit perquè la mare guardava el vestit de Pallasín que em van posar per fer un numeret que es titulava "Pierrot casa sa filla". Sí que recordo haver actuat a "El petit mestre d'escola", una obreta de Francesc Isern, i en tinc una foto. Jo, però, al teatre hi vaig entrar principalment fent d'espectador. Només sóc un que passava per allà, com ara passo per aquí. Sóc, ni més ni menys, un espectador atent. Cada any, per la Festa Major, com que el pare havia de fer el pa, era jo qui acompanyava la mare a la sarsuela ("Los Gavilanes", de Jacinto Guerrero, "La Dolorosa", de José Serrano, "Doña Francisquita i Bohemios", d'Amadeu Vives, fill de Collbató...). També com a espectador, però de dins l'escenari estant, a "La Passió", de ben petit hi anava amb un oncle que hi actuava i jo veia l'espectacle des del pont on treballaven els tècnics de llum. Quedava embadalit.

Foto: Francesc Rubí

-Com era l'afició pel teatre?

-A Esparreguera, l'afició escènica arribava a tal punt que dues companyies diferents, un mateix dia, van estrenar "Pigmalió", de Bernard Shaw, en la magnífica traducció de Joan Oliver. La protagonista d'una de les representacions era Lola Lizaran. Hi havia bones actrius i bons actors. Et podies trobar, però, un actor que arribava a representar la funció sense conèixer l'argument. S'havia après la seva part en uns llibrets on figurava, només, el que ell havia de dir. Els grups de teatre amateur s'orientaven principalment segons la manera de fer d'un parell de models, FESTA (Fomento del Espectáculo Selecto y Teatro Asociación), promogut per Tomàs Roig i Llop, pare de Montserrat Roig, o bé seguien el programa de l'ADB (Agrupació Dramàtica de Barcelona), peça clau en la represa del teatre català. Aquesta darrera companyia va ser el mirall del grup del Patronat, on vaig fer els primers passos a escena.

-Com descobreixes el teatre independent?

-Un dels companys al servei militar, Jordi Doderó, era alumne de l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual (EADAG), aquest fet em permet conèixer gairebé de primera mà la magnífica feina de Ricard Salvat, Maria Aurèlia Capmany, Carme Serrallonga... Un model excel·lent i rigorós, i un pas molt important del que serà anomenat "teatre independent", amb molt arrelament dins i fora de la capital.

Teatre Gog

-Com va anar la formació del grup Gog?

-Ja a Esparreguera, la gent jove ens proposem de tirar endavant un grup de teatre nou, bo i seguint el moviment esmentat. Obrim les portes a tothom, als del Patronat, als de l'Ateneu... Volem unir esforços. Ens marquem un objectiu: ser professionals, no en el sentit de viure del teatre, sinó d'aprendre la professió, l'ofici, i de practicar-lo amb rigor. Integren el grup, molt nombrós, fusters, pintors, electricistes... i les feines del grup les fan els que en saben. Una de les primeres coses que vam fer va ser organitzar un curs de formació que engiponàvem nosaltres mateixos a partir de la "Història del teatre català", de Francesc Curet, la "Vie de l'art théâtral des origines à nous jours", de Gaston Baty i René Chavance, els llibres de formació de Konstantin Stanislavski comprats a la llibreria Millà, de Barcelona -una institució!-, i fent petites actuacions, recordo l'entremès "Conversió i mort" d'en Quim Federal, de Salvador Espriu, interpretat per Josep Maria Serra, Anna Lizaran i Jaume Torruella, sessions poètiques i una lectura dramatitzada de La fam, de Joan Oliver, que va presentar Feliu Formosa... Del curs d'inici de formació en vam editar uns apunts -ens en vam ocupar el Jaume Torruella, l'Anna Lizaran i jo. Guillem-Jordi Graells, fa poc, em va dir que l'Anita els havia guardat sempre.

-Quina va ser la vostra programació inicial?

-Pel que fa a la programació, ens vam marcar d'alternar la revisió d'un clàssic i l'estrena d'un autor novell. L'any 1968, doncs, ja treballàvem amb "El sarau de la patacada", de Josep Robrenyo, i "El rei Micomicó", d'Abdó Terrades, textos que vam unir amb materials de Carnestoltes (proclames, sermons...) recollits per Joan Amades. El resultat va ser l'espectacle "Carnestoltes, setze voltes", que s'estrena el 28 de setembre de 1969 al teatre de la Passió d'Esparreguera. Hi assisteix Xavier Fàbregas i en fa una crítica que ens encoratja. Era l'any que les Corts Espanyoles van designar Joan Carles de Borbó successor del dictador Franco com a cap de l'estat "espanyol", a títol de rei i amb el títol provisional de 'príncep d'Espanya', sigui dit de passada.

-Com va anar l'estrena de "Berenàveu a les fosques", de Benet i Jornet?

-L'obra es va estrenar l'1 de juny de 1972 al teatre de la Passió i va anar molt bé. Recordo que hi van assistir espectadors vinguts de Barcelona -sé que Francesc Nel·lo hi era perquè anys després me'n va parlar, i diversos crítics. Suposo que moguts pel Pepito Benet i per la crítica que Xavier Fàbregas havia fet de "Carnestoltes, setze voltes", els crítics teatrals de Barcelona, de la capital, s'interessaven pel que es feia a les comarques.

Art Viu

-Coneixíes el teatre que en aquesta època es feia a Manresa?

-Sabia que funcionava molt bé Art Viu, que era el grup de teatre més influent a la Manresa dels anys seixanta. La seva tasca teatral sota la direcció de Lluís Calderer i Manuel Martínez Ballester va ser notable. Van representar obres com "La pell de brau" i "El llibre de Sinera", de Salvador Espriu; "Homes i no", de Manuel de Pedrolo; "Mort d'home i Allí on neixes tant se val", de Ricard Salvat; "La cantant calba", d'Eugène Ionesco; "La dama jueva", de Bertolt Brecht; "Tres farses russes", d'Anton Txèkhov; entre d'altres.

-Tot us anava sobre rodes?

-Hi va haver de tot. A partir d'aquell moment, comencem a treballar els textos de Juli Vallmitjana, dels quals en surt "Campi qui pugui"; que no vam poder estrenar, però en canvi d'aquí va sorgir "L'espantu" del Teatrí. Volíem muntar "Meridians i paral·lels", de Jaume Melendres, on la censura va ser implacable. Finalment, vam estrenar "Por", de Jordi Bergonyó. -estrenada al teatre de La Passió el 19 de gener de 1974-, on Jaume Melendres va titular la crítica que en va fer com "La moral del fracasso".

-Parleu-nos de Juli Vallmitjana.

-Vallmitjana és un autor de teatre que va morir el 1937. De jove vaig conèixer una persona que havia treballat d'aprenent d'argenter a cal Vallmitjana, la botiga del carrer Major de Gràcia. Vaig fer-li l'article corresponent a l'Enciclopèdia Catalana. A més a més, entre el meu germà i jo vam editar un llibre sobre les peces de Juli Vallmitjana i el gran espectacle que muntaríem després quan es va formar El Teatrí, va ser "L'espantu", que s'inspira en l'obra també publicada, del "Campi qui pugui", del grup de teatre Gog. Juli Vallmitjana pertanyia a la Colla del Safrà. De ben jovenet es va interessar pel món dels gitanos i dels barris més marginals de Barcelona, on s'inspirà per la seva obra. Va escriure narracions, però es va especialitzar en l'obra dramàtica teatral, on relata els baixos fons en profunditat.

El Teatrí

-Qui formava part d'El Teatrí i quines obres va representar?

-El Teatrí va durar del 1977 al 1988 i l'equip fundador estava format per Núria Bohigas, Joan Castells, Lluís Julià, Lola Lizaran, Matilde Muñiz, Lel Palou, Ramon Tetas i jo mateix. El primer espectacle que vam representar va ser una adaptació de "Companyys de viatge", de H.C. Andersen, el 1978, amb música de Batiskaf Monturiol, dins la campanya La Caixa a les Escoles i del programa "Terra d'escudella". El 1979 vam estrenar "L'espantu", basat en textos de Juli Vallmitjana. amb escenografia, màscares i disseny del vestuari a càrrec de Joan Guillén; tot fent temporada al teatre Romea, dins la campanya de teatre organitzada per La Caixa. Els dies 20 i 21 de juliol de 1979 vam actuar al teatre Grec de Montjuïc i es van fer més de cent representacions per Catalunya, València, Vitòria, Madrid... El 1980, "Joan Brut, de com la Dama Blanca i molt senyora baixà i contà aquestes històries d'aventures i desventures als còmics d'El Teatrí". que és un conte de la col·lecció Els Sis Joans, de Carles Riba, amb música de Xavier Riba. El 1981, "Quin jove més embalat", d'Eugène Labiche, dins la campanya de La Caixa a les Escoles i "El vodevil", que és una obra basada en "El bon marit del Dostoievski" i en l'obra de l'actor Josep Santpere, que va fer temporada a la Sala Villarroel, amb música del compositor i director Joan Vives; amb Joan Riba (piano), Ezequiel Guillén (bateria), Eduard Altaba (contrabaix) i Néstor Munt (trompeta). El 1982, "El bon policia", de Santiago Rusiñol, que fins al 1984 va estar dins la campanya de La Caixa i després va viatjar a les Illes Balears i es van fer representacions al Grec i a la carpa del parc de la Ciutadella. El 1983, "Les cadires", d'Eugène Ionesco, amb temporada al Teatre Lliure. El 1984, "La llei d'herència", de Santiago Rusiñol, amb La Caixa, i "Demà Jerusalem", d'Elie-Georges Berreby que es va estrenar al Centre Catòlic de l'Hospitalet. El 1985, El Dèri T.T. del meu germà Joan. Es tracta d'un text nou per aprofitar l'escenografia de "Demà Jerusalem", que va fer temporada al teatre Regina. Del mateix any, "L'os i El prometatge", de Txékhov, amb representacions per a adults durant més d'un any dins la campanya de La Caixa. Del 1986 al 1989 ens concentrem a l'aula de teatre de Torrebonica.

-Quin va ser el darrer muntatge que vas dirigir?

-"La intrusa", de Maurice Maeterlinck, el 1984, al teatre Regina, de Barcelona, dins el Cicle de Teatre Obert, amb escenografia i vestuari d'Andreu Raba, i la interpretació de Miquel Arbós, Joan Dalmau, Manuel Bartomeus, Fina Rius, Teresa Vilardell, Matilde Miralles i Lluïsa Sala. Amb traducció de Jordi Coca, amb qui he compartit l'Institut anys i panys. És un gran treballador. Jo destacaria l'instint que ha tingut sempre. Quan encara gairebé ningú feia prou cas de Joan Brossa i Manuel de Pedrolo, ell ja va escriure "Joan Brossa" o "El pedestal són les sabates" (1971) i "Pedrolo, perillós?" (1973). Junts, i també amb Xavier Fàbregas, havíem escrit els articles sobre teatre per a l'Enciclopèdia Espasa, quan n'era director a Barcelona Josep Corredor Matheos.

Foto: Francesc Rubí

Institut del Teatre

-Quan s'obren les finestres de l'Institut del Teatre?

-El dia 6 de novembre de 1970, l'Institut, en un acte presidit per Josep M. de Müller i d'Abadal, en el vell palauet del carrer d'Elisabets, inaugurava el curs i encetava una nova etapa. Hermann Bonnín, el director, que el va refundar, va nomenar subdirector Frederic Roda, que havia portat l'ADB; Andreu Vallvé i Ventosa, secretari, que ja n'era en l'etapa de Díaz Plaja; i Xavier Fàbregas, el cap d'Investigació i Publicacions de la Biblioteca-Museu de l'Institut, de qui recollia el moviment de teatre independent. Al local del carrer d'Elisabets s'hi va començar a impartir la docència. Al Palau Güell, Fàbregas hi va presentar un primer projecte de departament des de la perspectiva del compromís amb la contemporaneïtat i amb el teatre català. En el seu primer equip de col·laboradors hi havia Àngel Carmona Ristol, Jordi Coca, Irene Peypoch, Joan Castells i jo mateix i un equip professional d'Arxiu i Biblioteca, amb Ana Vázquez al capdavant. Després, s'hi crearia la secció de cinema Fructuós Gelabert, al front de la qual hi havia Miquel Porter Moix i l'assistia M. Antònia Aloguín.

-A l'Institut del Teatre s'hi conserven relíquies curioses?

-Si, per exemple, la primera falange d'un dit del Calderón de la Barca que hi havia a l'avantdespatx del director de l'Institut fa anys. A més, cal dir que hi ha una gran col·lecció de teatre del Segle d'Or, manuscrits i primeres edicions sensacionals... La taula de despatx del president Francesc Macià, que ocupava a la nostra època el director Bonnín, i en una altra habitació hi havia reproduït el despatx d'Àngel Guimerà.

Xavier Fàbregas

-Quina és la importància de Xavier Fàbregas en la projecció teatral del país?

-La capacitat de treball del Xavier ho desborda tot i s'engeguen projectes a desdir. Hi ha molt bon ambient i ens adonem que som un equip. Cal remarcar el seu rigor en la investigació: valorar allò antic i ponderar el nou. Al llarg dels anys haurem pogut comprovar la feina feta i el patrimoni que ara podem fer servir. Tant de bo que s'utilitzi! Aquell començament va evolucionar fins a arribar a ser el Centre d'Estudis i Documentació de les Arts de l'Espectacle i la Comunicació (CEDAEC), un nou concepte d'investigació i documentació que pretén abraçar totes les modalitats de les arts de l'espectacle i fins i tot les manifestacions diverses "parateatral" dels Països Catalans i d'arreu: rituals, tradicions... Va morir el 1985. Fa uns tres anys, una colla d'amics, vam anar a posar als Degotalls el bust del Xavier Fàbregas entremig de Pompeu Fabra i Josep M. Folch i Torres.

-Quines són les principals activitats que tireu endavant?

-Van des de la recuperació dels fons propis i l'adquisició de nous materials, a les exposicions monogràfiques, als congressos internacionals, als festivals de titelles, a les Sessions Yxart, al Congrés Internacional de Teatre de 1985...

Serra d'Or

-També treballes a les Publicacions de l'Abadia de Montserrat i especialment a "Serra d'Or", oi?

-El primer director de la revista de la primera època, que feien els treballadors de Montserrat, va

ser l'esparreguerí Joan Espinach. Anava a fer hores a "Serra d'Or", on hi havia Jordi Sarsanedas, un altre dels meus mestres, que també va confiar en mi; Àlvar Valls, Antoni Munné-Jordà, que el va substituir, Mercè Subirats, secretària de redacció, Jordi Úbeda, Carme Casas, secretària de producció, i tota la gent del magatzem; a les tardes també hi havia els germans Manel i Miquel-Àngel Sayrach, els quals s'ocupaven de "L'Infantil Tretze Vents". Va ser a les Publicacions de l'Abadia on vaig aprendre l'ofici d'editor i a fer de tot: corregir textos, llegir originals, fer galerades, paginades, etc. Les publicacions van ser un aglutinament de gent de tota mena al servei del país. D'aquestes qüestions també en vaig aprendre molt del senyor Gili, un magnífic professional de la impremta Empòrium i de la gent de les editorials amb qui vam coeditar -Vicent Palomares, de Bruguera; de Ramon Bastardas i Maria Ginés, d'Edicions 62; de Ramon Pinyol i Joan Tarrida, d'Edicions El Mall; de la gent de l'Institut d'Edicions (l'Àngels Prats, la Lluïsa Tena i el Pere Botíadels correctors Andreu Rossinyol, Jaume Costa, Enric Casasses i Albert Mestres, els quals van tenir cura de la revisió de les traduccions que Josep Maria de Sagarra va fer de Shakespeare...

-A "Serra d'Or" hi tens una interessant entrevista amb Pau Vila. Com va anar?

-Molt bé. Es tracta no només d'un geògraf sinó d'un gran pedagog, que va fundar l'escola Horaciana. En l'entrevista que li vaig fer l'any 1976, amb motiu de la concessió del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, vam parlar de la Colònia Sedó on havia treballat el seu pare i sobretot remarca la importància del teatre de l'època i la mort d'en Pitarra. El teatre era molt present a tots els pobles de Catalunya. A Esparreguera n'hi havia tres: l'Ateneu, l'Estrella i el Patronat. Sé que a Manresa n'hi havia moltíssims. El teatre ens ha deixat un gran patrimoni.

-Per què es va haver d'ampliar el gabinet de Publicacions de l'Institut?

-Als anys vuitanta, ja amb Josep Montanyès com a director, la política editorial de l'Institut es va incrementar, es volia cobrir els buits de la iniciativa privada, tan precària en aquesta faceta. Com a resultat d'això, en set anys es van editar un centenar i mig de títols, ordenats en deu col·leccions o de naturalesa singular. Va ser llavors quan el gabinet de Publicacions es va ampliar amb Isabel Lahoz, primer i, més tard, amb Lluís Marquet. Era un goig veure com forníem de textos essencials les necessitats escèniques de l'Institut i del país. Textos teòrics, textos dramàtics clàssics i contemporanis... I procuràvem abraçar les diverses branques de les arts de l'espectacle. Fer un cop d'ull al Catàleg de Publicacions de l'Institut i pensar en el fet d'haver tingut l'oportunitat de col·laborar a fer realitat tants i tants projectes amb tants companys i companyes que fèiem el mateix camí m'omple de joia.

-Com va anar la teva faceta de professor a l'Institut?

-Les classes a l'Institut del Teatre sempre vaig procurar anar-les a fer al Centre de Terrassa. Dramatúrgia, interpretació, tallers -de text i musicals- i un curs no reglat d'inici a l'ofici teatral que m'agradava molt fer. El cas és que a l'Institut hi he passat 34 anys de la meua vida, 25 dels quals al Palau Güell.

-Des del 2003 vius a Manresa. Vas a veure-hi teatre?

-Molt poc. L'última obra que vaig anar a veure és "La plaça del Diamant", de la Mercè Rodoreda, que em va semblar un espectacle extraordinari, on hi ha la paraula viva. L'espai escènic és un banc i un fil elèctric que porta bombetes de diversos colors. La protagonista està tota l'estona asseguda i no s'aixeca gens, només per fer un crit que no li surt. Joan Oller hi va fer una gran feina: és un excel·lent director de teatre que creu en "la paraula viva" i hi està compromès. Gran amic de Joan Barril -es tenien per germans-, també van procurar donar vida als mots, quan junts, hi jugaven bo i escampant significats i música, ones enllà. Amb la seva dona, la Maria Guillén, hem estat companys de feina i hem compartit despatx alegrement molts anys. A Manresa, els d'El Galliner han aconseguit una cosa molt important, que és que la gent vagi al teatre. Però em penso que caldria fer un pas més: el de la producció pròpia.

El perfil

Foto: Francesc Rubí

Francesc Castells Altirriba neix al carrer dels Arbres d'Esparreguera, el 18 d'octubre de 1943. El pare, Pau, va ser un flequer provinent de Collbató i amb la seva mare Rosa, d'Esparreguera, van treballar al forn dels baixos d'un edifici de tres plantes que l'avi matern havia fet construir. És el més gran de tres germans. Els altres són Isabel i Joan, també actor i director de teatre. Recorda l'avi matern, Joan, que era comerciant: «El recordo assegut a una cadira, al pedrís de la botiga -?el pedrís de les paraules!-, agafava ametlles d'un sac, les pelava i les tirava al cabàs mentre ensenyava a llegir el meu cosí Pere amb el diari; li descobria els mots. Jo me'ls mirava encuriolit». Van ser infants de postguerra. Va anar a l'escola de primera infància de can Ferran Puig -la mestra era donya Teresina i l'ajudava donya Eufèmia- i a les escoles nacionals. Guarda un bon record del mestre don Manuel Ricol: «Ens estimava, ens respectava i ens llegia el Quixot». Va fer d'escolà a la parròquia d'Esparreguera i més tard fou llobató a l'escoltisme, on Ricard Pedrals li fa conèixer mossèn Batlle. Als deu anys ingressa al col·legi dels salesians d'Horta, de Barcelona, com a alumne intern. Hi fa fins a quart i revàlida. Torna a casa i estudia Peritatge Químic a l'Escola Industrial de Terrassa durant dos anys. Fa de flequer amb el pare i s'implica en moltes de les activitats del poble. Va ser el primer entrenador de minibàsquet d'Esparreguera. De manera especial se l'emporta el teatre i participa a la companyia del Patronat i a la Passió. L'any 1963 va fer el servei militar obligatori a Tarragona.

Conjuntament amb el seu germà Joan, Lola Lizaran i altres, creen a mitjans dels anys seixanta el grup de teatre Gog, que ell dirigeix. Programen autors catalans clàssics i contemporanis. El 1969 van crear l'espectacle "Carnestoltes, setze voltes", a partir de textos de Josep Robrenyo i Abdó Terrades. Aquest any mor el seu pare i ell continua amb l'ofici de flequer. El juliol de 1970 es casa amb Ramona Juncosa Albacete, amb qui tenen tres fills: Ariadna, Arseni i Griselda. Del grup Gog passa a El Teatrí, amb el qual estrenen al Grec "L'espantu", un muntatge confegit amb textos de Juli Vallmitjana, que els permet fer temporada al Romea. Llicenciat en Art Dramàtic, té un màster d'Edicions promogut pel Gremi d'Editors i la Universitat de Barcelona.

Entra a treballar a l'Institut del Teatre de Barcelona durant el curs 1972-73 després que Hermann Bonnín n'accedís a la direcció, el 6 de novembre de 1970, en substitució de Guillem Díaz Plaja. L'historiador i crític teatral Xavier Fàbregas, amb qui l'unia una gran amistat, l'incorpora a l'Institut del Teatre, on també hi era, des de la refundació, Frederic Roda, que provenia de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona. Responsable del gabinet de Publicacions de l'Institut del Teatre i de la Biblioteca Teatral del centre, hi fa classes d'interpretació i dramaturgia. N'ha estat professor durant 34 anys, 25 dels quals al Palau Güell. Les classes les feia preferentment al Centre de Terrassa. També va fer cursos i tallers a Màlaga per a grups de Màlaga; als Cursos d'Estiu de l'Escola de Mestres Rosa Sensat, a Vilafranca del Penedès; a Olesa de Montserrat; a Sant Esteve de Sesrovires... Col·labora en diverses publicacions. Mireia Cirera, a parer seu, «una excel·lent actriu», en va ser alumne. Des del 2003 viu a Manresa.